

Haas János

tervezőszerkesztő, műgyűjtő, galériás (Budapest, 1949. május 3.)

Ha kedves munkahelyemen nem hoznak olyan döntést a kilencvenes évek közepéhez közeledve, hogy a digitális lapkészítési eljárás bevezetésekor a hagyományos tervezőszerkesztői szaktudással rendelkező, javakorabeli kollégákat váltsák fel az új eljárásra bizonyára fogékonyabb ifjakkal, most nem rónám e sorokat a Falk Miksa utcai, hovatovább negyed százada létrehozott galériámban.

De megtörtént, a Népszabadság nélkülüm működött tovább, én viszont ott álltam a berögződött napi munkavégzési rutin nélkül. Egy ideig keresgéltem, milyen lehetőség kínálkozik számomra a sajtóban, a nyomdászatban. Tervezőszerkesztőként dolgoztam a Hócipő magazinnál, de az nem volt egész állás. Végül egy olyan ajánlatot fogadtam el, amely immár nem tanult s évtizedekig gyakorolt szakmámhoz, hanem az egyik, szintén régen űzött kedvtelésemmel kötődött, a műgyűjtéshez. Egy vidéki galéria tulajdonosai kértek fel, hogy valósítsam meg a tervüket, egy fővárosi galéria létrehozását, működtetését. Meg is nyitottuk, de amikor három év múlva egy másik helyre kívántak átköltözni, már nem mentem velük; igaz, nem is

hívtak. Megvettem a Falk Miksa utca 13.-ban egy udvari lakást, jórészt a saját gyűjteményemmel berendeztem, s annak darabjait kezdtem árulni.

Olyan gyűjtemény volt, melyet egy sokat dolgozó és rendesen kereső ember képes létrehozni: az összegyűjtött pénzből elkezdi vásárolni, tetszetős, ám nem vagyonokba kerülő képeket. Aztán, ahogy járja a galériákat, megismerkedik a kereskedőkkel, s kiderül, olyan festmény is van a birtokában, amelyiket a kereskedő egyik ügyfele régóta keres, ezért a vételárnál jobban továbbadható. És a gyűjtemény darabjai elkezdnek cserélődni, s az így keletkező bevételből újabb képek vásárolhatók. Az ember pedig megtanulja mindazt az alkotókról, a technikákról, a piac működéséről, ami biztonságot adhat neki adásvételkor.

Az elsőként vett képem azonban a mai napig megvan, bár igazán nem lett volna nehéz eladnom. Akkor már évek óta a Zrínyi Nyomdában dolgoztam kéziszedőként – de ennek ismertetését kissé távolabbról kezdem el. Onnan, hogy szüleim 1944. május 5-én házasodtak össze. Édesanyám, a zalaszentgróti Huber Ilona, és édesapám, a budapesti Haas László nem sokáig maradhatott együtt: édesapámat munkaszolgálatra hívták be, egész anyai családomat Auschwitzba deportálták. Csak anyám és a nővére tért vissza a háború után, így, négy évvel később megszületvén, a nagyszüleimet nem ismerhettem meg. Apai nagymamámat, Kellner Adélt sem, aki Pápán született. Ő még régebben, fiatalon meghalt. Dédnagymamámat viszont évekig látogattam,

aki sokat mesélt a családról, Pápáról. Nagyanyám nővérei, Paula és Teri felnőttkoromig jelen voltak sorsomban. Én Paula néninek a háborúban megölt fia, Makai János után kaptam meg az ő nevét. Szüleim Budapesten kezdtek új életet, hittek egy új, egy jobb világban. A család egyetlen, várva várt gyermekeként nagy szeretet vett körül. Zalaszentgróton édesanyám nővérének öt fia született, hatodik gyerekként sok nyarat töltöttem ott velük, ott tanultam meg úszni, biciklizni, ott voltam először szerelmes...

Gyerekkorom Pesten a Terézvároshoz kötődik, óvodáskoromtól az érettségig; általános és középiskolai időmet végig a Szinyei-Merse utcai Általános Iskola és Gimnáziumban töltöttem.

15 éves voltam, amikor meghalt az édesapám, akiért rajongtam. Életem tragédiájának tartom ma is. Édesanyám hamarosan egy nagyon rendes emberhez ment férjhez, aki elvitt az Újpesthez kézilabdázni, de az nem nekem való volt. Érettségi után nem vettem fel az egyetemre, spanyol nyelvszakra jelentkeztem. Katonának meg nem akartam még menni, így nyomdásztanuló lettem. Kezdetben nem tetszett, hisz ügyetlen voltam, de megtanultam, s akkor már szerettem is csinálni. Olyan munka volt, amelynek azonnal láttam az eredményét. És nagyon jó csapatba kerültem, már a tanműhelytől kezdve. Tulajdonképpen egész életemben nagyon szerencsés voltam a tekintetben, hogy a családban is, munkahelyen is voltak olyan személyek, akikről példát vehettem. Akiknek jelleme, gondolkodása, cselekedetei szilárd pilléreként álltak előttem, ezekre életutam jövőbe vezető hídját mindig tovább lehetett építeni. Nem vettem fel egyetemre, de megtanultam egy nagyon jó szakmát, és

egy nagyon jó csapatban dolgozhattam. Munka mellett tanultam tovább, így lehettem később a Diafilmgyártó Vállalat nyomdájának vezetője. Am fokozatosan megvilágosodott előttem, hogy az igazgatói feladatkör döntően olyan elemekből áll, amelyek nem nekem valók. Ezután lettem tervező-szerkesztő.

A Zrínyiből vonultam be katonának, s egy hónap után itt, a Falk Miksa utcában a Honvédelmi Minisztérium nyomdájába vezényeltek. Akkor már ismertem első feleségemet. Ő is itt lakott, az utca elején, s hamarosan összeházasodtunk. Nászajándékként több vendégünktől is pénzt kaptunk. Miklós bácsi, a nevelőapám javasolta, hogy ebből vegyek egy festményt. Azt mondta, van egy ismerőse a Bizományinál, aki szerint Czóbel Béla-festményt lenne érdemes venni. Egy hónapig kerestem, s akkor, 1972 januárjában sikerült Czóbel-képet vennem, egy csendéletet. Miklós bácsi ezt már nem érte meg, egy héttel az esküvőnk után váratlanul meghalt. Én ettől kezdve mániákusan kezdtem járni a bizományikat. Az eladók megismertek, tudták, mi érdekel, kezdtek ajánlani az újonnan érkezett darabokból nekem szántakat. Én a főállásomból szerzett jövedelmet természetesen a családi kasszába tettem – egy fiam van, Robi –, különmunkáim díjaiból pedig csakis képeket vettem.

Addigi kapcsolatokat a képzőművészettel részben Teri nagynénémnek köszönhetem – gyerekként vitt műzeumba, kiállításra –, de főleg egy másik művészeti ág negligálásának. Jó nagynénéim megmutattak egy zeneértő ismerősüknek, aki megállapította, hogy jó hallásom van, érdemes lenne zenét tanulnom. Kaptam egy hegedűt, s a Dohány utcai zeneiskolában egy olyan tanárnőhöz írtattak be, akit ször-

nyen idegesített az ügyetlenségem. Egy idő után, bár rendben elindultam hozzá, nem érkeztem meg. Kiállításokra mentem be, olykor a tárlatok megnyitóján is részt vettem. Főleg az akkor még Egressy Gábor Művelődési Házként működő későbbi Metró Klubba jártam el, ahol délelőtt és délután voltak programok. Én beültem a vetített képes előadásokra, letettem a szék mellé a hegedűt, s jól eltöltöttem az időt. Ez addig tartott, amíg anyám el nem ment beírni, és a zeneiskolában csak csodálkoztak rajta.

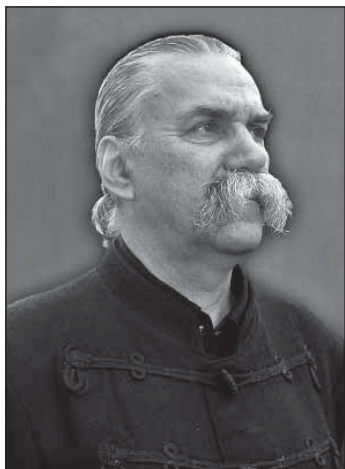
A 20. század magyar művészete vonzott, elsősorban a két világháború közötti, stílusban és tehetséges alkotókban rendkívül gazdag korszak. Abban is szerencsém volt, hogy amikor elkezdtem a gyűjtést, a modern művészet még nem volt divatban, s ha festményt látva azt mondhattam magamban: „húha”, azt gyakran meg is tudtam venni. A mai napig ez a kör adja meg galériám jellegét.

Életemben sok szenvedélyem volt és van. Ilyen a közösségi élet – tagja vagyok például annak a csapatnak, amelyik a Szabadság téri gábríeles, sasos emlékmű ellen tiltakozik napról napra, immár öt éve. Vagy a sport – mert ha ügyetlen voltam is világszerte, azt nagyon élvezem, ahogy mások tudnak bánni fizikai adottságaikkal. Kisgyerekkorom óta szenvedélyes Honvéd-szurkoló vagyok. És ilyen a zene is. Annyira, hogy a hatvan évét elérve tettem meg, hogy meghallgatva a Jazz and More kórus előadását, megkerestem Halkovics Ágnes karnagyot, nem lenne-e mód arra, hogy az éneklés iránti ősi vágyamat náluk kiélhessem. Feltételesen befogadott, ott ragadtam, s már kilenc éve vagyok Jani bá' a fiatalok között.

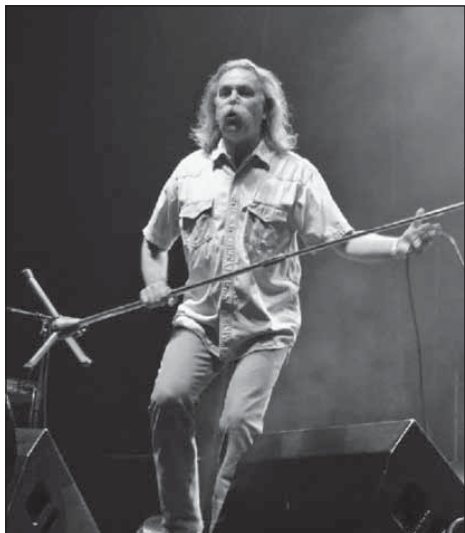
Schuster Lóránt

producer, szövegíró (Budapest, 1949. május 20.)

Szerettük a zenét, utáltuk a rendszert. Az „erő” nálunk volt. Az emberek szerették, amit játszottunk, és szerettek minket is. A közönség soraiból mentünk fel a színpadra. Műfajokat, szakmákat teremtettünk. „Népdalokat” írtunk. Sokszorosan megfizettük az árát mindennek. Nem gazdagodtunk meg, de nagyon sokan meggazdagodtak abból, amit mi hoztunk létre. Egy felvidéki magyar újságíró vetette papírra a következőt: „A P. Mobil együttes tette a legtöbbet a magyar rockzene elterjesztéséért, és ők profitáltak belőle a legkevesebbet.”

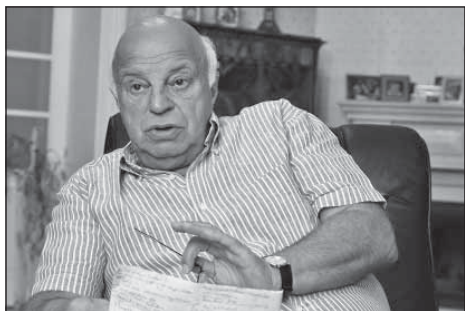
A kereskedelmi rádiók és tévék mostani, zenei környezetszennyezést folytató műsorait figyelve az az érzésem támad, mintha nem is

léteztünk volna. Át akarják festeni a múltat, mint a Rolling Stones a vörös ajtót feketére. Mi elmegyünk, de a számok maradnak. A rockzene örök és elpusztíthatatlan.

Nógrádi György

biztonságpolitikai szakértő, közgazdász (Budapest, 1949. május 22.)

A Városliget szélén születtem. Mint mindenki a generációból, mi is nagyon szegények voltunk. Egy udvari lakásban nőttem föl, ahol a pincéből hoztam föl a tüzelőt, s nem volt meleg víz.

Számomra kitörést a tanulás jelentette, egész életemben tanultam. Elvégeztem az egyetemet (később a Hamburgi Katonai Akadémia egy kurzusát, és 1999-ben a NATO 15 hetes vezetési tanfolyamát is), doktoráltam, kandidáltam, s 22 éve professzor vagyok. 1975 óta tanítok a felsőoktatásban

Minden évben megjelenik egy könyvem, nagyok sok előadást tartok belföldön s külföldön egyaránt.

Entz Géza

művészettörténész (Kolozsvár, Románia, 1949. május 24.)

Magamról nem szívesen írok, és ezen még az alkalom és a megtisztelő felkérés sem változtat érdemben. Mindazonáltal ez talán kevés az elutasításhoz, ezért arra gondoltam, hogy néhány mondatban felvázolom, ami engem most és már régóta komolyan foglalkoztat.

A polgári társadalom lehetősége Magyarországon, ez a fő és engem minduntalan foglalkoztató legáltalánosabb kérdés, ami a ma még élők számára a szovjet berendezkedés hazai agóniájának idején, tehát az 1980-as évek második felében került érdemben napirendre. Addig azzal a tudattal éltünk, hogy a kétpólusú világ beláthatatlan ideig fennmarad, és a mi életünk már minden bizonnyal a nagy keleti birodalom erőterében fog lezajlani. Ezt nemcsak mi gondoltuk így, erre a meggyőződésre egy egész világrend épült.

Utólag persze van magyarázat, hogy a fordulat mégsem pusztán véletlen volt, hogy a szovjet birodalom „eleve” kudarcra volt ítélve, de erre fölkészülni nem lehetett. Amikor mindez mégis bekövetkezett, a szükségszerű útkeresésben, homályos körvonalakkal, de az addig elvetendőnek minősített múlt sötét részeként, kizárólag negatív összefüggésekbe állított polgári világ valamiféle, nyilván korszerűsített rekonstrukciója derengett fel, legalább szavakban meg nem kérdőjelezett stratégiaként.

A politikai berendezkedés átalakítása (csak) szócsaták, igaz, sokszor baljóslatúan disszonáns zajában, de gyorsan és eredményesen lezárult. Egy majdani polgári nemzetnek cselekvési keretet adó, szilárdnak mondható és korszerű alkotmányos rend is hamar formát öltött. Három évtized távlatából azonban, ki továbbra is reménykedve, ki pedig éppen re-

ménytelenül, azt látja, hogy a társadalom nem ezt a pályát követte. Európai, de regionális összehasonlításban is alacsony jövedelmi szintű, önszervező képességekben gyenge, autonóm és civil intézményekben hiányos, agymanipulált közegben kereshetjük az egykor oly biztosnak hitt, csábítóan szép jövő felé vezető járható utakat.

Két évvel ezelőtt egyik egyetemünktől felkérést kaptam a magyar műemlékvédelem történetének előadására. Az európai polgári kultúra egy, az utóbbi évtizedekben csak Magyarországon lezárult szelencéjének tartalma tehát a téma. Kérdés: lesz-e és mitől valamikor erőnk a szelencét újra megnyitni? Ez az a mondhatni szakmai kérdés, ami kényszerűen és közelebbről foglalkoztat. A szóban forgó szelence azonban nem is olyan kicsike, vagy, ahogy sokan gondolhatnák, nem túl nagy jelentőségű, átmenetileg nélkülözhető valami. A hiányból adódó károk dimenziói azonban sajnos csak hosszabb idő után válnak

a nem beavatottak számára láthatóvá, márpedig az életünket meghatározó dolgok többségében természetes módon nem vagyunk beavatottak, ezért sok más mellett a műemlékvédelem ügyének gondját nagymértékben a kultúra folyamatosságáért is általános felelősséget viselő államnak kellene magára vállalnia. Ha ezt mégsem teszi, az a kultúra, esetünkben a *polgári kultúra* megszakítottóságának mélyrétegeit érintő jelenségkörre utal. A politikának végső soron a *közvélemény* szab irányt, és nem csak a demokráciákban. Mi a helyzet ebből a szempontból a hazai műemlékvédelemben? (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a „műemlékvédelem” kifejezést sajnálatos módon az utóbbi két évtizedben sikerült kiirtani a közbeszédből, és mindenki – a jogszabályokkal az élen – örökségvédelemről beszél. Ez a téma önálló tanulmányt igényelne, amibe most nem mehetek bele, mindazonáltal a következőkben a „műemlék” szót használom az egyértelműség kedvéért.)

A műemlékvédelmet általában indokoltnak és fontosnak tartják az emberek, az állami műemlékvédelem tevékenységét azonban széles körben igen negatívan ítélik meg.

Közkeletű, felszínes magyarázat a műemléki szakma doktrinerségét, életidegenségét, „kekeckedését” teszi ezért felelőssé és a műemlék-tulajdonosok visszatérő sérelmeit sorakoztatja fel. Az ellentmondás lényegi oka azonban nem ez, hanem az, hogy az *állam tartósan nem teljesíti*

- a közérdekként fel- és elismert,
- ezért alkotmányos kötelezettségekben rögzített,
- törvényekben és jogszabályok rendszerében előírt feladatokat.

Mit értek azon, hogy az állam ez ügyben tartósan nem teljesíti a feladatait?

A mai válság gyökerei az 1970-es évtized második felére nyúlnak vissza. Alább ennek néhány máig ható összetevőjét sorolom fel.

A magas szakmai színvonalú magyar műemlékvédelem a Kádár-korszakban a *rendszer kirakatának része volt*, ezért kapta meg 1957-től tartósan a támogatást. A paternalista berendezkedésben, társadalmi autonómiák hiányában társadalmi támogatottság nem ölthetett formát, a *műemlékvédelem is az állami akarat (lényegileg: erőszak) része volt és maradt*. A hosszan tartó politikai változatlanosság a műemléki metodikát is konzerválta, a szakma társadalmi nyomás és demokratikus nyilvánosság híján nem kényszerült *érdemi* vitákra és kommunikációra, nem fejlődhetett ki a jó kompromisszumok és a szakmai viták kultúrája.

A gyökeresen új kihívások tehát, amelyek a politikai berendezkedés és a tulajdonviszonyok átalakulásának, valamint a piacgazdaság elemeinek megjelenésével álltak elő, a szakmát a belső feszültségek kiéleződése, a kompromisszumképtelenség állapotában találták. A szakterület nem volt képes megfelelő időben és módon reagálni a társadalmi és gazdasági változásokra.

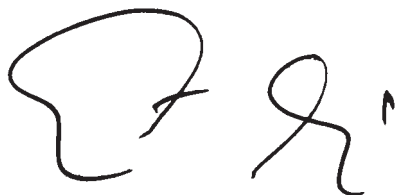
A műemlékvédelem válsághelyzetére egyik 1990 után kormányznak sem volt érdemi stratégiája, a korszakot leginkább az átgondolatlan vagy logikusan végig nem vitt átszervezések dömpingje jellemzi. Az elmúlt évtizedben a válságot csak mélyítő intézkedések sora tovább fokozódott, végül az intézményes magyar műemlékvédelem teljes széteséséhez/szétveréséhez vezetett.

Az eredmény: a szakterület korrekt és valós irányítása lehetetlen, és ez minden érintett szereplő szá-

mára rossz, a gyakorlatban nap mint nap fölösleges, káros és feloldhatatlan (érdemi tanulság nélküli) konfliktusok okozója. Ennek következménye a nemzeti identitásunkat megalapozó és gazdasági értelemben is pótolhatatlan erőforrást jelentő értékeink szemünk előtt lezajló értelmetlen pusztulása és pusztítása.

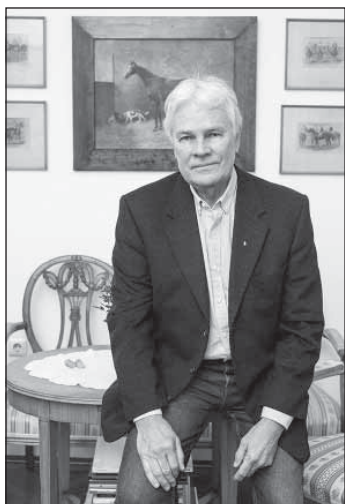
A megoldás azonban korántsem lehetetlen, mert igenis van jó, persze gondos kormányzati és szakmai

munkát igénylő megoldás, még csak a spanyolviaszt sem kell újra feltalálni. A kérdés: mikor és ki kezdi el ezt a munkát, amely persze az idő előrehaladtával egyre költségesebb, bonyolultabb és időigényesebb lesz?

Nagy Gábor

színművész (Budapest, 1949. május 25.)

Művészcsaládban születtem, édesapám Nagy Zoltán, a forintok tervezője és metszője, több híres magyar bélyeg alkotója. Gyermekkoromban keramikus szerettem volna lenni, de érettségi után a színészet mellett döntöttem. A főiskolán az első évben a harmadik rostáig jutottam, így egy évet a Nemzeti Színház stúdiójában töltöttem, Bánsági Ildikó, Lukács Sándor, Ujlaki Dénes társaságában. Itt találkoztam először a színházzal belülről. A főiskolán Ádám Ottó és Várkonyi Zoltán tanítványa lettem. 1972-ben végeztem, a Víg szerződte-tt, kilenc évet töltöttem egy fantasztikusan erős társulatban, olyan jelentős művészek mellett, mint Ruttkai Éva, Darvas Iván, Latinovits Zoltán.

Ekkor indult tévés, filmes karrierem. Zsurzs Éva rám bízta Fabricius szerepét a *Fekete város*-ban. Egyik napról a másikra így váltam nézőből,

csodálóból partnerré, például Venczel Vera partnerévé, aki az akkori fiúk álma volt. Az első forgatási napon Bessenyei kipróbált. Tökéletesen a szerepének megfelelően iszonyatosan keményen rám nézett, állom-e a tekintetét – álltam. A felvétel után összemosolyogtunk, és a kinti forgatásokra menet jókat beszélgettünk. Pécsi Sándor a sminkszobában, mikor az aznapi jelenetekkel foglalkoztunk, többször megkeresett, és néhány mondatban szórendváltoztatást kért tőlem. Nekem rettenetesen tetszett, hogy otthon is foglalkozott a szerepével. Ezekről a kis változtatásokról még szerethetőbb lett az alakítása. Szerencsére ennek bizonyítékát is évente lehet csodálni a (televíziós) ismétlésekben.

Ezután következett a *Bob herceg*, Keleti Márton filmje. Óriási indulás, félelmetesen nagy színészekkel. Talán másképp alakul a sorsom, ha a következő rám osztott címszerep, a *Csínom Palkó* forgatása közben nem hagy el minket.

Mészáros Márta több filmjében is szerepeltem. Elsőként a *Szabad lélegzetben*, ahol Kútvolgyi Erzsébet partnere voltam. Volt egy ágyjelenetünk. Az operatőr a kitűnő Koltai Lajos volt. Márta egy lepedőt terített ránk, amit folyamatosan vizeztek, hogy izgalmasan áttetsző legyen. A magyar lepedő és a magyar (film)vászon nem fogadott szót.

Ebben az időben sok tévéjátékban is szerepeltem, és Maár Gyula több alkotásában, például a *Déryné, hol van?*-ban, ahol Törőcsik Mari Júliája mellett Rómeó lehettem. Néhány évvel ezután, nagy fordulattal Fábri filmjében, az *Ötödik pecsétben* kaptam egy tökéletesen más karaktert, a fiatal és könnyörtelen tiszt szerepét. Ezen a forgatáson történt meg, hogy Latinovits Zoltánnal egy rendkívül nehéz monológot vagy harmincszor vettünk fel. Fábri félrehúzott, és azt mondta: „Én egészen másra gondoltam ezzel a szereppel kapcsolatban, de köszönöm a türelmedet, hidd el, megéri!” A film fényesen bizonyítja az igazát.

Közben Szolnokra szerződtem, ott több főszerepet játszottam, az *Ármány és szerelemben*, Pinter *Árulásában* és az *Imádok férjhez menni*-ben. Nyaranta Kazimir Károly Kőszínházában játszottam, majd négy év után hívására a Tháliába jöttem. Itt ismertem meg Mikó Pistát, aki évekkel ezután, soproni igazgatóként oda szerződött. Sopron nekem életforma. A gyönyörű szerepek mellett szerető, érdeklődő közönség, séták a hegyen a próbákra, reggeli úszás, jó éttermek. A családom is szereti, ha tehetik, velem tartanak. A kezdeti csodálatos filmes élmények kései reflexei azok a pillanatok, amikor nézőim állítanak meg azzal, hogy annak idején rajongóim voltak. Ma már középkorú férfiak vallják, hogy valamiféle példaképként néztek rám.

Az utóbbi években izgalmas új élmény ért. Először Mikó István egy darabjában kemény rockzenei háttérre énekelhettem. Nem volt egyszerű feladat. Sopronban, a *My fair lady*-ben, Pickering ezredes számomra nagyon kedves karaktert osztották rám. Majd Elton John *Aidájában* játszottam. Legutóbb pe-

Sánta Ferenc: Az *ötödik pecsét* – Latinovits Zoltán társaságában a forgatás közben (1976, rendező: Fábri Zoltán)

dig Sálinger András – Szarka Gyula *Zenta 1697* című igazi rockoperájában Heister tábornok szerepét játszottam, énekeltem.

Utoljára – de nem utolsósorban – két büszkeségemet kell még megemlítenem. Borbála lányom Pongor Ildikóval, az Operaház balerinájával kötött házasságunkból született, és azóta két unokával ajándékozott meg. Júlia, aki most egyetemista, Tóth Zsuzsával – második feleségemmel – közös gyermekünk.

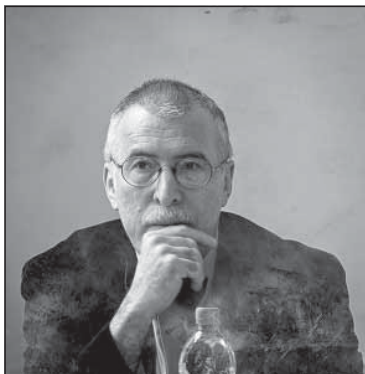
[Handwritten signature]

Pál Ferenc

műfordító, irodalomtörténész (Gyömrő, 1949. május 29.)

Summázva az elmúlt, három hónap híján hetven évet, azt hiszem elmondhatom, hogy szerencsés korba születtem. Miért volt szerencsés ez a kor? Mert majd háromnegyed évszázadig nem volt háború, a Kárpát-medencében nem történtek nagy természeti katasztrófák, és az 1956-os forradalmon kívül nem voltak olyan emberpróbáló és -formáló események, kataklizmák, amelyek életek ezreit követelték volna. Nem kellett hát megélni olyan egyszeri, Hemingwaytől tanult helyzeteket, amelyek valakinek ott és akkor meghozzák az emberi kiteljesedést, hanem mindenki lassan, egy kígyó vagy egy nádszál hajlékonyságával építgethette az életét. Talán ezért mondanám szerencsésnek, mert nemzedékem megélhette 1956 felszabadító élményét, majd a lassú kibontakozás folyamatát, a hatvanas évek idáig gyűrűző rock- és beatforradalmát, az irodalmi és kulturális „TTTájékozódás” fokozatosan szélesülő szemhatárait és a rendszerváltozás egy ideje már kihunyó örömét.

Mi várt ebben a korban egy 1949-ben született, átlagos képességekkel megáldott emberre? Először is az a jó későn megtudott igazság, hogy születésével megakadályozta és évtizedekre eltolta szülei olaszországi útját, amelynek során megmerítkezhettek volna az itáliai művészetben. Talán e zsigeri lelkifurdalás miatt tartott a világrajövetel után az életre keltésem jó

fél óráig, ki tudja, milyen fizikai és spirituális nyomokat hagyva a tudatban. Majd szülői betegségek és az újabb testvér, egy hűg jövelele miatt néhány hetes megőrző bölcsőde rabsága következett, amelyből végül a megadó apai szeretet szabadított ki.

Az első lépéseket ezért tétován és idegenül tettem meg a világban. Az akkor még stigmaként kezelt balkezesség, az életben megkeményedett anya és a szeretetben feloldódó, bohémságra hajló művész apa mellett a Kis-Svábhegyre beköltöztetett proletárok gyermekei között visszahúzódó, intellektuális fellépés miatt a lányok társaságába történő száműzöttség szinte terelt a magányos foglalatosságok talán legkönnyebbike, az olvasás felé. Ezért kamaszkorom végéig a könyvek világába gubóztam, és az irodalmi helyzetek mintájára építtem fel az életem, csak évek múltán döbbenve rá, hogy mennyi helyzetet, lehetséges emberi kapcsolatot kihagytam vagy rosszul kezeltem, mert mindent a maga lepárolt vegytisztaságában képzeltem el. Mégis voltak olyan, reveláló erejű pillanatok, amelyek bezártságom ellenére meghatározták az életemet, ahogyan Csontvárynak is az a belső „angyali” hang, amely bejelentette, hogy a napút festője lesz.

Az első – ennek talán ma már nincsenek kellemetlen mellékzöngéi – ilyen esemény, amikor az olyan-amiilyen oroszitanítás ellenére úgy tizen-

három éves koromban egyik pillanatról a másikra abban a megvilágosító élményben volt részem, hogy tudok „nyelvül”, és jobban beszélek oroszul, mint szeretett (mert csinos) orosz tanárnőnk, aki nemegyszer munkás-őr-egyenruhában jött be az órára. Az ezután következő nyelvi forgatagból (spanyol, olasz, francia, német, angol) egy később ugyancsak megvilágosodásként érkező pillanat emelt ki és határozta meg az utamat: a portugál nyelv felfedezése egy hajnalba hajló mulatságon, amely olyannyira távoli és idegen volt a magyar közegben, hogy az 1930-as években Rónai Pál, később kivándorolt hazánkfia az egzotikus keleti és kis törzsi nyelveket tanulmányozó asztaltársaságában is képes volt elfogadtatni. Adyt olvastam, előbb spanyolul, majd portugálul, amely régiesebb hangzásával azonnal megragadott, és azután betöltötte az életemet. A hetvenes évek közepétől nyelvet tanítottam, tolmácsoltam, és így beutaztam a világ egy részét, de hiába voltam sikeres, jó nyelvtanár és tolmács, valami hiányzott, amit az sem oldott fel, hogy az egyetemen aktív részese voltam a portugál tanszék létrehozásának és megindításának, olvashattam és irodalmat taníthattam.

És most kanyarodjunk csak vissza a kezdetekhez: gyermekkorom a Várbazár művészközegében telt, a bálterem méretű műtermekben, ahol édesapám és nagybátyám faragták a szobraikat, majd pedig otthon, a lakásunkat lassan betöltő kerámiák

között botladoztam. Ezért máig furcsa borzongás, jóleső, otthonos érzés fog el, ha egy műteremben, szobrok, festmények, művészi fényképek között járok. De „balkezességem” (emlékszem a család kőszobrászai szívszélhűdést kaptak, amikor bal kezembe fogtam a kalapácsot) és talán a túlzottan nyelvi látásmódom miatt nem lettem képző- vagy iparművész, bár máig nagy rokonszenvet érzek az élő anyagot megformáló művészemberek iránt. Az alkotás vágya kínnal élt bennem, és ezt össze kellett házasítanom valahogy az angyali üzenetekkel, amelyek a nyelvek felé tereltek.

Végül a legigazibb és belső készletéből a műfordítást választottam, amelyből természetesen nem lehetett és máig nem lehet megélni, de végül a „polgári foglalkozás”, az egyetemi oktatómunka mellett töltöttem éjszakákat azzal, hogy szinte lefordíthatatlannak tartott prózaszövegeket farrigcsáltam, próbáltam megszólaltatni magyarul. Így azután, áldott jó lelkű és végtelenül türelmes feleségem segítségével, akitől sokszor elraboltam az éjszakai együtt álmodás felemelő érzését, mégis sikerült elfogadható polgári nevelést adni a két fiainak, akikre legalább annyira büszke lehetek eredményeik alapján, mint arra, hogy talán kedves portugál költőm, Pessoa magyarországi népszerűségéhez hozzájárulhattam.

Pál R